

Legenda: zastávka otázka doporučení zajímavost řešení

Metodický list pro učitele

Výlet za archeologickými zajímavostmi Karlových Varů

Trasa: naleziště v Tašovicích - zámek v Doubí - kostel sv. Linharta

Na archeologické naleziště v Tašovicích: s MHD (bus č.1 nebo č. 2, zastávka Slovanská) a poté pěšky ulicí Slovanská. Po prohlídce naleziště budeme pokračovat pěšky z Tašovic do Doubí.

K záměčku v Doubí: zpět ulicí Slovanskou, z ní odbočíme vpravo do ulice Hradištní, u kapličky doprava ulicí Česká, dále po Doubském mostě přes řeku k záměčku v Doubí.

Ke kostelu sv. Linharta: pokračujeme od záměčku nahoru po hlavní ulici Studentská, vlevo odbočíme do ulice Komenského, touto ulicí půjdeme nahoru, na konci odbočíme (u garáží) vpravo do ulice Lesní, na následující křižovatce odbočíme vlevo a půjdeme ulicí K Linhartu nahoru (přes železniční přejezd k lesu), pokračujeme po lesní cestě stále rovně, u Doubské chaty se dáme doprava k Linhartu, dostaneme se k bývalému hostinci Svatý Linhart, poté pokračujeme stále rovně ke kostelu sv. Linharta a tvrzišti. Návrat: zpět do Doubí na vlak nebo na MHD stejnou stezkou, kterou jsme přišli. Orientační plánky naleznete na konci tohoto listu.

Délka: 3 až 4 hodiny

Cíl: Seznámit žáky s archeologickými nalezišti a jejich historií v okolí Karlových Varů, přiblížit žákům práci archeologa.

Pomůcky: pracovní list, psací potřeby a podložka, fotoaparát nebo mobil, s nímž lze pořídit snímky pro prezentaci, pásmo

Práce s pracovním listem: během výletu žáci vypracovávají otázky, zapisují vlastní poznatky, zakreslují zadané úkoly, zjišťují souvislosti, fotografují lokality. Při zakreslování děti pracují ve skupinkách, odhadují a měří délku obvodu kostela.

Úvod: Na výletě navštívíme jedinou archeologickou rezervaci v Karlovarském kraji v Tašovicích, kde byl nalezen ojedinělý doklad existence člověka neandertálského typu. Zde si vysvětlíme pojem ostrožna. Povíme si, jaké nástroje používali pravěcí lidé a jaká obydlí si stavěli obyvatelé tašovické lokality. Dále se zastavíme v Doubí u bývalého hrádku, dnes zámku, a seznámíme se s jeho historií. Pak vystoupáme do lázeňských lesů, kde objevíme pozůstatky pozdně románského kostela sv.Linharta. Na chvíli se staneme archeology a zakreslíme si podobu kostela podle pozůstatků, také se pokusíme zakreslit místo nalezených předmětů. Pojdme se tedy blíže podívat na cestu za našimi předky.

Lokalita: naleziště Tašovice – mezolitická stanice a slovanské hradiště

(GPS: 50°12'41.353"N, 12°48'29.817"E)

Na západním okraji Karlových Varů, přesněji na levém břehu Ohře, se nachází výrazná skalní ostrožna s pravěkou a slovanskou lokalitou Tašovice - jedinou archeologickou rezervací v Karlovarském kraji. Dříve se používal název Starý Lokeť. Toto jméno se objevuje na staré mapě loketského panství z roku 1799 a na plánu hradiště nacházející se v této lokalitě z roku 1878.

+ První systematické vykopávky tu prováděl roku 1911 Josef Knett, který objevil zuhelnatělé kůly. Po něm pokračoval roku 1925 Anton Bergmann s Antonem Gnirsem, který kromě zuhelnatělých kůlů ve valu našel střepy keramiky a zbytky pazourkových nástrojů. Tyto nálezy předal tehdejšímu loketskému muzeu. Zájem o lokalitu pokračoval. Roku 1940 prováděl vykopávky Hermann Schroller s Heinrichem Zimmermannem, jejichž výsledkem byly bohaté nálezy pazourkových nástrojů z období mezolitu a střepů keramiky, zejména slovanské. V letech 1948 - 1950 podnikl na tašovickém hradišti nový výzkum Státní archeologický ústav pod vedením Františka Proška a Antonína Knora. Prošek při výzkumu mezolitické chaty našel zbytky slovanského srubu.

? 1. Urči, co je ostrožna. Zkus také doplnit přesné názvy lokalit na obrázcích.

☐

a) Pravčická brána

☐

b) Staré Zámky u Líšně

☐

c) Vladař

✓ b)

Ostrožna je vysoký terénní útvar jazykovitě protáhlého tvaru, který je z obou bočních stran ohraničený příkrými svahy. Takový terénní útvar obvykle vybíhá z hřebene nebo planiny. Vzhledem ke skutečnosti, že ostrožny jsou přístupné jen z jedné strany, byly v minulosti často využívány jako bezpečná místa k výstavbě hradišť, hradů i měst.

! Můžeme se žáků zeptat, zda poznají ostatní útvary na obrázcích.

? 2. Proč vyhledávali pravěcí lovci právě ostrožny u řek?

✓ Jsou to výrazná místa v krajině, ze kterých lze dobře pozorovat krajinu a zvěř.

V Tašovicích byl nalezen ojedinělý doklad pobytu člověka neandertálského typu na Karlovarsku. Jedná se o silně **omletý křemencový úštěp**. Podle tvaru úštěpu a techniky opracování lze určit, že vznikl ve středním paleolitu mezi 230 000 až 100 000 př. n. l. Unikátní je, že tento úštěp zde později našel člověk v období mezolitu (tj. střední době kamenné, 8 000 - 5 500 př. n. l.), který ho přepracoval a znovu upotřebil.

3. Na kterém obrázku je úštěp? Zkusíš pojmenovat zbylé předměty?

☐

☐

☐

a) pěstní klín

b) sekeromlat

c) úštěp

c)

4. Jakým způsobem opracovával mezolitický člověk kamenné nástroje?

- a) obušováním
- b) otloukáním
- c) štípáním
- d) vrtáním

c) Mezolitický člověk využíval k výrobě nástrojů tzv. čepelovou techniku.
Jednalo se o štípání menších kamenných čepelí z pazourku nepřímým úderem.

V Tašovicích byly také nalezeny pozůstatky po třech typech obydlí:

MEZOLITICKÁ CHATA

Byly zde odkryty pozůstatky dvou vzájemně spojených jam (hluboké 0,6 až 0,7 m, o rozměrech 4 x 3 m a 3,5 x 3 m). Po obvodě byly nalezeny stopy po špičatých kulech (průměr 0,06 až 0,22 m, hloubka 0,1 až 0,3 m). Při společném vchodu do obou zahlučených částí obydlí, jejichž vrchní konstrukce byla nesena svisle do země zapuštěnými kůly překrytými kožešinami, byla dvě mírně zahlučená ohniště, oddělená od vlastních obytných prostorů přepážkami a vchodovými uličkami.

model mezolitické chaty

+ Výzkum poskytl bohatou kolekci 4 000 kusů kamenných štípaných nástrojů.

SLOVANSKÝ SRUB

Přítomnost Slovanů v našem kraji v raném středověku dokazuje nález zbytků slovanské srubové stavby v prostoru nad mezolitickým sídlištěm. Podle nalezené keramiky lze srub datovat do 10. století. Zbytky této stavby byly odkryty na ploše 3,5 x 3 metry a byly znatelné v podobě dobře patrných zuhelnatělých trámů. V celém objektu nebyly zjištěny žádné jamky po kůlech, a proto šlo s velkou pravděpodobností o stavbu srubové konstrukce, jak **to dokazují i nalezené zbytky trámů**. Stavba vznikla na mírném svahu a byla jen nepatrně zahloubena do podloží, maximální zahloubení činilo 6 cm.

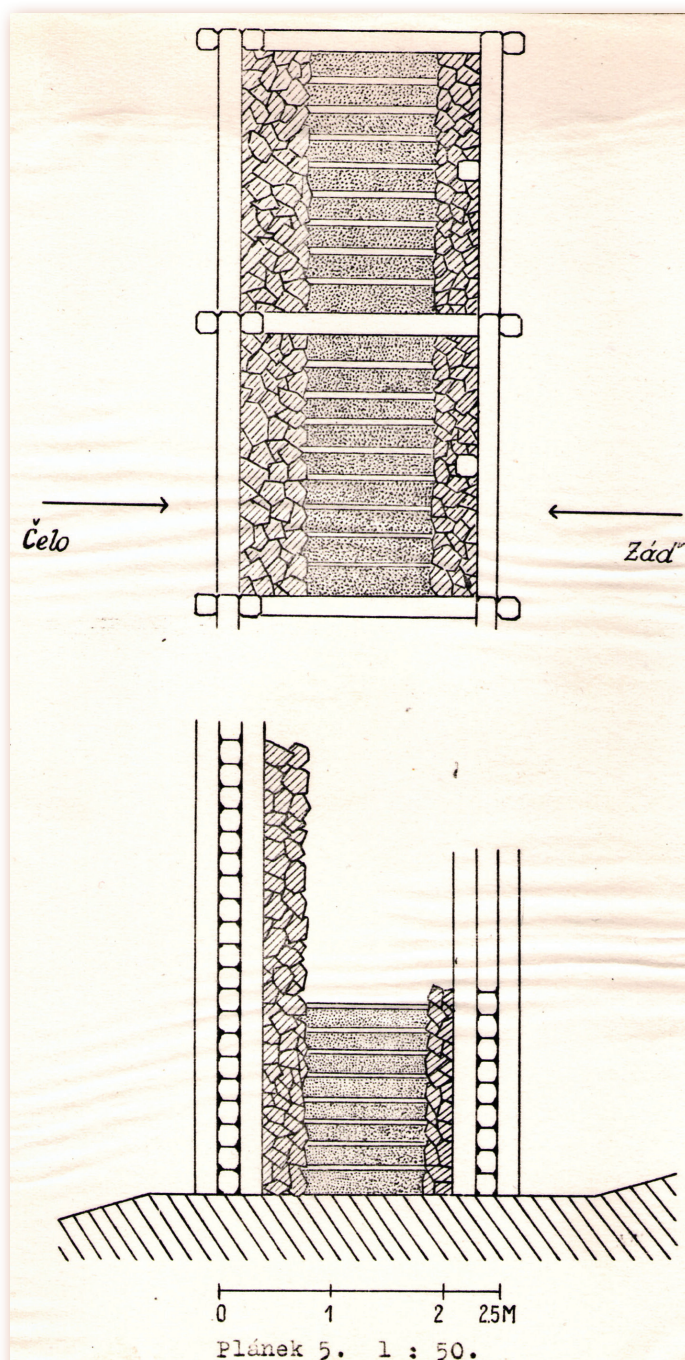
model slovanského srubu

! Žáci mohou podle obrázků sami do svých pracovních listů nakreslit mezolitickou chatu a slovanský srub.

HRADIŠTNÍ OPEVNĚNÍ

Na základě Knorova průkopu valem z roku 1949 lze rekonstruovat podobu hradištního opevnění. **Přední i zadní stěnu opevnění tvořilo dřevěné pažení zapřené kůly. Prostor mezi nimi byl vyplněn komorami s hlínou a kamením. Vnitřek zdi byl hustě provázán dřevěnými rošty.** Před hradbou byl vyhlouben příkop. Nalezená slovanská hradištní keramika pochází z poloviny 10. století, poté hradiště zaniklo. Podle dosavadních poznatků zaniklo násilně, kdy byla do základů rozmetána i hradba. Spíše než o trvalé sídliště se jednalo o opěrný bod, o čemž svědčí i nepatrná rozloha hradiště.

? 5. Žáci se pokusí nakreslit hradištní opevnění podle uvedeného popisu.

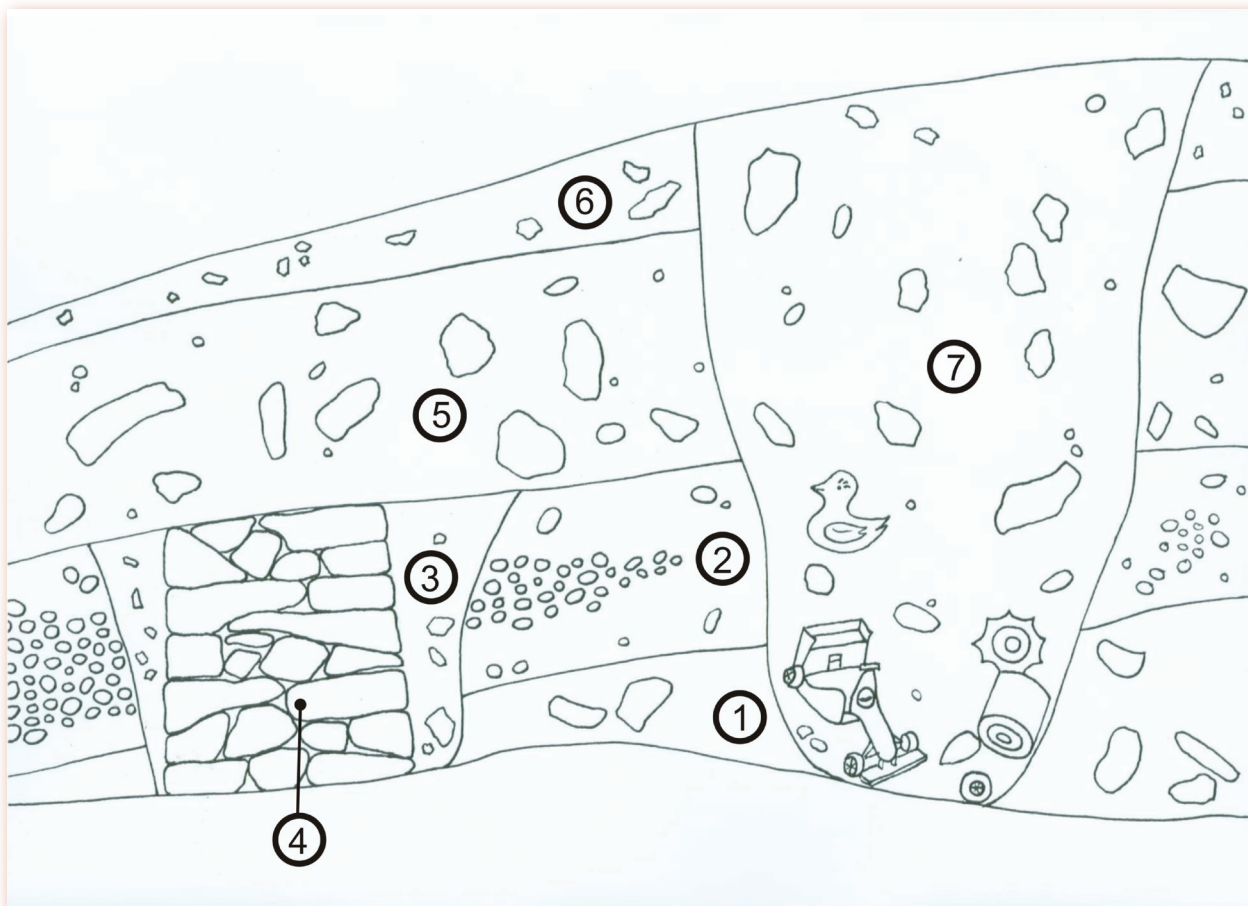
Ukázka kresebné rekonstrukce valu

? 6. Z jakých důvodů lidé po několika tisíci letech znovu osídlili totéž místo a vybudovali zde hradiště?

✓ Jsou to bezpečná místa k výstavbě (ostrožna).

+ Archeologové často určují **stáří podle** vzájemného vztahu vrstev a objektů nalezených při výzkumu, této metodě se říká **stratigrafie**. Obecně platí, že čím je daná vrstva starší, tím se nachází hlouběji a mladší zásahy porušují starší vrstvy.

? 7. Zkusíš popsat archeologickou sondu na obrázku?

obrázek sondy

✓ Na vyobrazené sondě můžeme určit, že **vrstva 1** je nejstarší. Na ní se uložila **vrstva 2**. Tyto dvě vrstvy porušil výkop pro zeď, **objekt 3**, v kterém byla následně postavena vlastní zeď, **objekt 4**. Po zániku zdi se přes celou situaci uložily **vrstvy 5 a 6**. Celá situace je pak narušena vkopem, **objekt 7**, který je nejmladší.

II zastávka

Lokalita: zámeček v Doubí

Hrad přestavěný na zámek se nachází na ostrožně nad řekou Ohří. Jméno vsi Doubí je poprvé zmiňováno v roce 1365 v souvislosti s manstvím loketského hradu. Sídlil zde loketským man, rytíř Frencl z Dubu. V této době, kdy vládl Karel IV., je již možné počítat s existencí doubského hradu.

Žákům přečteme, co je man a následně položíme otázku č.8

Man, též leník, je uživatelem léna (podmíněně držené půdy). Je vázán svému lennímu pánovi slibem věrnosti a poslušnosti a rovněž případné vojenské pomoci. Leník byl většinou původem z řad nižší šlechty a převážně bez vlastních svobodných statků. Za své vojenské služby, případně i jiné služby prokazované panovníkovi nebo některému jinému významnému šlechtici či duchovnímu, získával do správy a užívání příslušné majetky, většinou šlo o půdu. Pro tento systém držby majetku se užívá pojem manství.

8. Kdo to byl man?

- a) osoba povýšená do šlechtického stavu
- b) osoba, které byla propůjčena půda s určitými závazky
- c) osoba pověřená správou královského majetku

b)

Jádro tehdejšího hradu mělo tvar kruhové výseče s polokruhovou parkánovou baštou. Parkánová zeď byla široká 80 cm. Vnitřní hradební zeď se nacházela 360 cm od parkánové zdi a byla také 80 cm široká. Nacházela se na okraji skalního výběžku. **Nejvýraznějším pozůstatkem hradu je dochované okrouhlé zdivo v dnešní zámecké kapli**, nacházející se na straně nad cestou sestupující k řece. Pozůstatek hradební zdi byl objeven také i před kaplí na terase.

Výzkum ukázal, že se mohlo jednat o **gotický hrad** bergfritového typu. Typickým znakem takového typu byla útočištná věž „bergfrit“, která byla přístupná z důvodu obrany pouze po můstku v úrovni prvního patra. V přízemí věže se nenacházel žádný otvor či vchod. V případě potřeby mohla obyvatelům hradu poskytnout poslední útočiště (proto útočištná věž) a mohla být samostatně bráněna. Typickým příkladem tohoto typu hradu je Bezděz a Zvíkov.

Můžeme se žáků zeptat, zda některý z hradů (Bezděz a Zvíkov) navštívili.

Další písemná zmínka o hradu je z poloviny 15. století. Roku 1447 došlo k vyplenění a poničení hradu spojenými vojsky okolních měst. Tehdy byl jeho majitelem loupeživý rytíř Tannenberg. **Hrad byl při obnově přestavěn v renesančním stylu.** Na přelomu 15. a 16. století se přestavěný hrad stal majetkem rodu Vinklerů, v jehož držení zůstal až do konce 17. století. Tehdy také došlo k propuštění Doubí z manství loketského hradu. Za majitelů panství Julie Jindřicha a Josefíny Eleonory Mulcové z Valdova došlo **v letech 1739–1756 k přestavbě sídla na barokní zámek.** V letech 1795–1834 patřilo Doubí pánům ze Schönau, po nichž se v držení zámku vystřídala řada majitelů. Po roce 1841 vznikla novostavba zámecké budovy, která setřela většinu pozůstatků starších stavebních etap. **Roku 1865 došlo k novogotické přestavbě** původní barokní zámecké kaple. Dnešní podobu získal zámek v 90. letech 19. století za tehdejšího majitele Edvarda Claryho, kdy byla provedena výrazná novorenesanční přestavba objektu. V roce 1945 zde bylo umístěno velitelství Rudé armády, pak přešel zámek do majetku Zemědělského stavebního podniku v Karlových Varech a sloužil k administrativním účelům. Na přelomu 20. a 21. století se dostal do majetku Karla Holoubka, který realizoval jeho celkovou rekonstrukci. Mnohé památky zdánlivě zanikají přestavbou, jak to dokládá zámeček v Doubí. **Z původního hradu je patrná pouze kaple postavená na základech okrouhlé bašty.** Hrad prošel čtyřmi významnými stavebními slohy zmiňovanými v textu.

? 9. V jakém slohu byly postaveny stavby na obrázcích? Znáš názvy staveb?

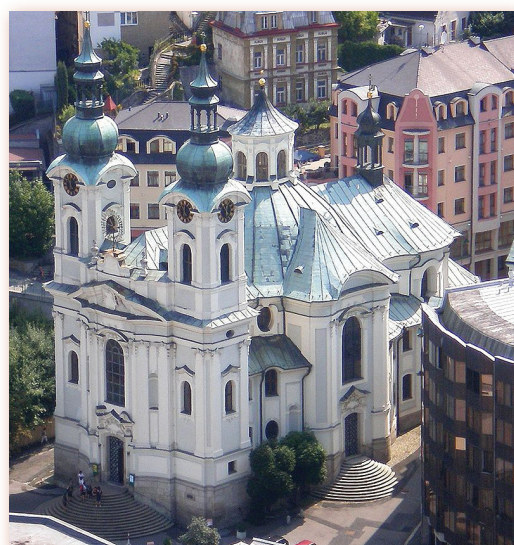
1. Zámek Chyška, sloh novogotika

2. Královská mincovna Jáchymov, sloh renesance

3. Hrad Loket, sloh gotika

4. Kostel sv. Máří Magdalény Karlovy Vary, sloh baroko

! Zeptáme se žáků, zda stavby znají a zda je navštívili. Žáci se pokusí najít znaky některých těchto slohů na budově zámku.

II zastávka

bývalá restaurace Svatý Linhart

Lesní restaurace Svatý Linhart tradičně patřila mezi nejproslulejší turistické cíle v Karlových Varech a byla v provozu více než 150 let. Původně se zde těžila cihlářská hlína a po jejím vytěžení dalo město pozemek do pronájmu. Restaurace nebyla žádným exkluzivním podnikem, šlo spíše o selský hostinec, který původně sloužil potřebám cihlářských dělníků. Vyhlášenou místní lahůdkou se stal pečený pstruh, báječný štrůdl a vynikající kuře. Postupem času si sem našla cestu řada návštěvníků, mezi nimi byli i slavní hosté. Za všechny lze zmínit například bratry Mrštíky, Karla Čapka, Franka Sinatru nebo prvního prezidenta Československé republiky Tomáše G. Masaryka, který se zde dne 28. července 1924 zapsal do pamětní knihy hostů. Areál restaurace poslední desetiletí chátral. Nakonec jej do správy převzaly Lázeňské lesy Karlovy Vary. Od roku 2013 slouží budova restaurace jako infocentrum. V blízkosti vznikla pozorovací místa zvěře, naučný okruh a lanové centrum.

 10. Vzpomeneš si, které slavné české osobnosti jsme zmínili v souvislosti s jejich návštěvou restaurace Svatý Linhart? Co o nich víš?

 bratři Mrštíkovi, Karel Čapek, Frank Sinatra nebo první prezident Československé republiky Tomáš G. Masaryk

 T.G.M. se dne 28. července 1924 zapsal do pamětní knihy hostů restaurace Svatý Linhart..

 zastávka

Lokalita: kostel sv. Linharta (GPS: 50°12'33.567"N, 12°50'59.757"E)

Původně opevněný, pozdně románský kostel sv. Linharta se hřbitovem stál na návrší nad zaniklou **středověkou osadou Obora (Thiergarten)**. Zbytky kostela se nacházejí necelé čtyři kilometry jihozápadně od centra Karlových Varů. Kostel se poprvé připomíná již roku 1246, kdy jej daroval král Václav I. řádu Křižovníků s červenou hvězdou. V druhé polovině 14. století se ves Obora s kostelem stala majetkem nově založeného města Karlovy Vary. Zánik kostela souvisí pak s postupným vylidněním vsi a ztrátou významu celého místa na konci 15. století a na začátku 16. století. Střediskem oblasti se stává město Karlovy Vary v údolí řeky Teplé. Kostel byl ponechán svému osudu a pomalu chátral. Díky budování karlovarských lesních cest se od 18. století stala zřícenina kostela oblíbeným výletním místem lázeňských hostů.

 11. Z kterého století pochází první zmínka o kostele sv. Linharta?

- a) 11. století
- b) 12. století
- c) 13. století

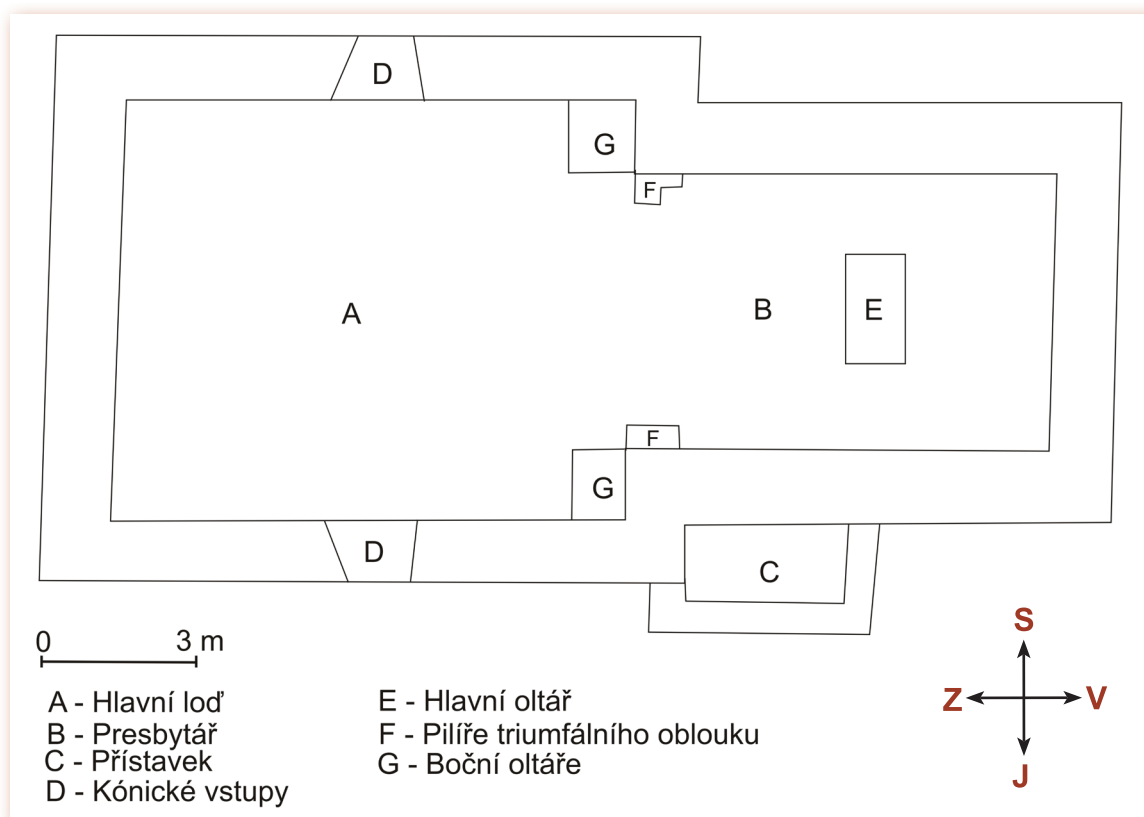
 c)

 Toto místo se stalo středem pozornosti četných badatelů již v 18. století. Roku 1772 si karlovarský lázeňský lékař David Becher povšiml, že při výstavbě kostela byl lomový kámen pospojován vápennou maltou s příměsí vřídlovce.

 ARCHEOLOGICKÝ PRŮZKUM
Archeologické práce v kostele byly karlovarským muzeem zahájeny v roce 1989, kdy se na základě sond stanovily úrovně podlah a zároveň ověřil stav interiéru. V dalším roce probíhalo odstraňování sutě v interiéru a začištění vykopané plochy na úroveň podlahy. Ta byla tvořena maltovou vrstvou se čtvercovými cihlovými dlaždicemi.

 12. Staň se na chvíli archeologem a pokus se zakreslit půdorys kostela sv. Linharta podle popisu.

POPIS: Kostel má jednoduchý půdorys, pravoúhlou obdélnou loď o rozměrech 12,5 × 10 m, na niž na východě navazuje pravoúhlý presbytář o rozměrech 8 x 8 m. Zdivo dosahuje šířky 1,2 m a je řádkové. Vnitřní zařízení kostela tvořil hlavní kamenný oltář v presbytáři a dva boční oltáře s kamennými základy v rozích lodi po stranách triumfálního oblouku, který byl nesen pilíři a odděloval loď kostela od kněžiště. Kostel měl dva vchody, hlavní se nacházel na severní straně a jižní vedl na přilehlý hřbitov. Při jižní stěně presbytáře stála přístavba z pozdější doby, snad márnice.

OBRÁZEK PŮDORYSU – předloha pro učitele

! Žáci mohou vzdálenosti krokovat nebo ve skupinkách použít pásmo, následně porovnat odhad s naměřenou skutečností.

? 13. Do plánu zakresli světové strany a další části kostela.

+ Mezi presbytářem a hlavní lodí jsou zbytky triumfálního oblouku. V severní a jižní stěně byly objeveny vstupy. V severovýchodním i jihovýchodním rohu hlavní lodi se dochovaly patrné základy dvou bočních oltářů. V roce 1991 byl v prostoru rozbitého hlavního oltáře nalezen hrob mladé ženy ležící na levém boku ve skrčené poloze. Ruce i nohy měla původně svázané. Bezpochyby tu archeologové narazili na stopy dávného násilí. Hrob byl datován na přelom 16. a 17. století. Výzkum zde pokračoval na jižní straně kostela, kde byl potvrzen středověký hřbitov. V roce 1992 bylo odkryto dalších několik desítek hrobů. Jednotlivé pohřby ležely místy ve čtyřech až pěti vrstvách nad sebou a často se vzájemně porušovaly, což dokazuje dlouhodobé pohřbívání v tomto prostoru. Hroby byly bez milodarů.

! Dětem můžeme vysvětlit pojem presbytář nebo márnice.

+ V prostorách kostela bylo během výzkumů nalezeno velké množství **železných votivních předmětů, figurky zvířat, podkovy** a další tvary. Tyto předměty pokládali věřící na oltář sv. Linharta s prosbou o pomoc.

? 14. Zkusíš do vytvořeného plánu kostela zakreslit uvedené nálezy? Odhadneš, k čemu mohly votivní figurky sloužit?

fotografie votivních figurek, podkova

Bylo zde nalezeno celkem 48 drobných mincí ze 14. až 16. století, mezi nimi i brakteátové halíře ze 14. století, dále drobná vyřezávaná kostěná **plastika sv. Kateřiny a torzo Krista**.

15. Co představují další nalezené předměty na fotografii? Odhadneš, k čemu sloužily?

Vlevo je soška sv. Kateřiny, vpravo torzo krucifixu s Kristem. Byly to církevní předměty.

16. Vzpomeneš si, která významná osobnost Karlových Varů určila ve 2. polovině 18. století přítomnost vřídlovce ve zdivu kostela? Mluvili jsme o tom v úvodu.

Karlovarský lázeňský lékař David Becher, 1772

Použití vřídlovce jako stavebního materiálu bylo zvláštností Karlovarska.

Počátky Karlových Varů bývají tradičně spojovány se **vsí Obora** (Thiergarten), jež byla pravděpodobně služební vsí v lovecké oboře a patřila královskému hradu Lokti. Nacházela se pod návrším, na kterém stál hřbitovní kostel sv. Linhart. Ves Obora je poprvé zmiňována v písemných pramenech roku 1325 v souvislosti s udělením léna Kojatovi z Otnavic králem Janem Lucemburským.

Listina z 19. března 1325 dokládá, že král Jan Lucemburský daroval Kojatovi a jeho potomkům „16 lánů obdělaných i neobdělaných, ležících poblíž našeho hradu Lokte, mezi řekami Teplou a Ohří v místě zvaném Obora, se vším příslušenstvím, s poli obdělanými i neobdělanými, lukami, jež tu jsou nebo mohou býti, horami, údolími, rovinami, lesy, křovinami, vodami a stékajícími potoky, zvláštními pastvinami, s lidmi tam usazenými, s jejich právem i veškerými výnosy a užitky, jež tu jsou nebo mohou v budoucnu býti“.

+ Ve 2. polovině 14. století, se rozhodnutím císaře Karla IV. stala vesnice s tvrzí a kostelem majetkem nově založeného města Karlovy Vary. Jelikož oborští obyvatelé získali po přestěhování do Karlových Varů městské výsady, ztratila ves postupně svůj význam a spolu s kostelem zanikla. Ještě v první polovině 16. století jsou v Oboře doložení osadníci, ale do konce 16. století obec zcela zpusťla.

? 17. Byla ves Obora starší než Karlovy Vary?

✓ Ves Obora byla starší než Karlovy Vary.

? 18. Z jakého důvodu ves a tvrz zanikly?

✓ Ztratily svůj význam po přestěhování osadníků do Karlových Varů.

Tvrz Kellerberg

Kojata si poblíž vsi Obora vybudoval své sídlo, které je v terénu dodnes patrné a na starých mapách bývá označováno jako **Kellerberg**. Z dochovaných pozůstatků můžeme usuzovat, že tvrz stála na nevýrazném pahorku a byla zejména z jižní a západní strany chráněna mohutným příkopem, který mohl být zavodňován potokem. Od severu byla tvrz chráněna přirozeným svahem. Pravděpodobně až do 19. století se z původní stavby dochoval obdélný sklep, jenž dal lokalitě pomístní název (Keller).

+ Tvrziště bylo archeologicky zkoumáno již na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století poloamatérskými výkopy, bohužel bez zachované dokumentace. Jediným dokladem tak zůstávají středověké nálezy ve sbírkách karlovarského muzea. Výzkum doložil existenci sídla v období 14. až 16. století.

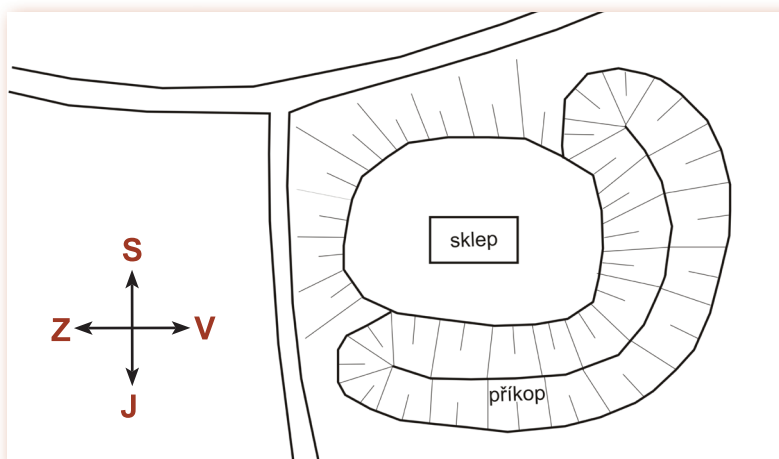
? 19. Proč se sídlo nazývalo Kellerberg?

✓ podle dochovaného sklepa (německy Keller – v překladu sklep)

+ Na místě tvrze je v pahorku dosud zřetelná propadlina se zbytky kamenné klenby sklepa.

! Pokuste se s žáky nalézt zřetelnou propadlinu.

? 20. Protože jsi již zkušeným archeologem, zkus zakreslit podle popisu polohu tvrze a okolí.

Závěr

Žáci řešili uložené úkoly s cílem, aby získali představu o práci archeologa a o smyslu tohoto vědního oboru. Žáci se seznámili s počátky osidlování Karlových Varů. Na výletě poznali tři zajímavé lokality, kde prokazatelně existovala zaniklá lidská obydí a kde proběhl archeologický výzkum, při němž byly nalezeny odkazy našich předků.

